

an den arbe-
om te leiden
laar dat kan
ook voor de
vergezichten.
ganisaties de
fundament,
n meer orga-
zal. Daarom
over tot een
onthoud haar
tijden niet."

re vraag, die

iding, wie tot
ie onder het
ijkheid is van
er ons weinig
rijf van som-
wat men door
duiden. Maar
niet ontgaan
side honden?
tot een alge-
— want pa-
elt dien bond
versafdeeling
ijt ge er, zoo
Christelijken
dding tot het
of men in
niddenstands-
igen wenscht
ig hebbe haar
sturen worde
neenen Chris-
krigt ge een
kleine moei-
le het waar-
i om te vol-
dijk ingericht
oons.
iet van den
eginsel; van
gebed in het
et na, omdat
worden, sinds
esprak. Maar
uw, dat het
rinneren. Het
zijn, waarvan

ouden grijpen
at begin en

van Nietzsche,
zen: de slang

met den man-
em over, maar
oprechte duit-
angenvoerzich-
De slang nu
elds; en onze
het nieuwe
mee, dat het
" Maar wees

enspraken.
svereeningen
ken. Naar ik
sche gronden
mak, doch zoo
eenig hebben,
sprakkeuatie
al waardeering
we niet al te
lat Dr J. v. d.
te Rotterdam,
Voordracht-
gen van Gym-
g in "samen-
n opgenomen
wil en dank",
"Bataille des
n ook eenige
De bedelaar",
de ouderen;
lig gewijzigd;
eene heft de
voorstellingen,
ms probeeren
n de samen-
... men moet
a. En wie niet
de pen grijpt,
et jongelings-
praak op een
ierde het har-
in en Kroon"
H. Kok.

SCHILDER.

einde van al onzen arbeid zijn moet: Soli Deo Gloria."

Waarom ik zoo uitvoerig deze rede weergeef? Omdat zij bewijst, dat de beschuldiging aan het adres van den heer Colijn van conservatisme en reactie onwaar is, en omdat zij ons den juiste weg teekent. Geen repristatie. Geen terugkeer tot de veronderstelde toestanden. Geen weerkeer naar het individualisme, waarin het egoïsme hoogtij viert, maar met aanvaarding van wat in een langdurig proces groeide, gestreden tegen alle excessen, die voor het sociale leven schadelijk zijn. Dus ook tegen te vergaande overheidsbemoeiing. Maar dit laatste is alleen mogelijk, wanneer het particulier initiatief of de organisatie de taak van de overheid overneemt. Immers juist, omdat zij in gebreke bleven, moest de staat ingrijpen, en ook hier is de kennis der ellende (d.i. van de leemten in het particulier initiatief) uit de wet (d.i. uit de sociale wetten). Daarom moet eerst individueel alles gedaan, wat noodig is tot herstel van den vrede. Dan is eisch, dat de organisaties zich uitbouwen, en in de derde plaats is er eerst een maak voor de overheid. Geve God, dat die drie factoren, individu, organisatie en overheid samen mogen werken tot herstel van het sterk-geschoke te maatschappelijk evenwicht.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De stad met honderd poorten.

Eerst even een oriënteerende herinnering. Wonderlijk — in den zin van onnaspeurlijk — zijn de wegen Gods, niet alleen in de schepping en leiding van zijn kerk, maar ook in de bestiering van de gangen der „wereld”. Gods voorzienigheid regeert niet alleen de stad Davids, het tooneel van zijn bijzondere genade, maar ook de stad van Kaïn, waar zijn gemeene gratie den mensch bekwaamt tot „cultuur”. De wijsbegeerte en hare ontwikkeling is niet buiten het raadsplan Gods, maar heeft haar eigen plaats en doel in het geheel der eene wereldsgeschiedenis. De geest uit de diepte, de „god der eeuw”, werkt in de wijsbegeerte, voorzooover zij zich kant tegen de waarheid, maar de Geest uit de hoogte,

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXXXVII.

Komen we nu tot de Rede zelve. Achtereenvolgens zette de afredende rector uiteen, hoe de hedendaagsche Schriftcritiek de Theologie vernietigt, der Gemeente haar Bijbel ontrouwt en haar te staan komt op het verlies van haar Christelijke vrijheid. I. Het eerste of encyclopaedische deel strekte om aan te toonen, hoe de Schriftstudie onzer dagen de deelen der Theologie uit hun proportioneel verband rukt, haar karakter vervalscht en iets wat geen Theologie meer is, voor haar in de plaats schuift. Dit deel der redevoering eindigde aldus:

En daarom, ten behoeve dier miskende, van haar theologie beroofde gemeente, hebben wij, naar de kleine mate onzer kracht in deze nieuwe hogeschool weer een stekje van den ouden stam geplant, met de bede, of God 'tmocht doen groeien. Ons bedrijf was dus niet, om een iets betere naast een minder goede theologie te plaatsen, maar om, waar geen theologie meer was, in hoe gebrekkigen vorm dan ook, weer theologie te planten. Want, prent het u toch diep in, er is aan de staatshogescholen geen theologie meer. Die is er weg! Een wetenschap van den godsdienst is er voor in de plaats getreden, een wetenschap van geheel ander kaliber, maar die de Staat thans, stellig minder eerbij, ter misleiding van de gemeente Gods, nog onder de oude firma drijft. Vandaar ons geloof aan onze toekomst, wat stormen ons ook nog boven het hoofd hangen; maar vandaar dan ook de bittere tegenstand waarop we het meest bij onze broeders afstuiten. Immers, niets prikkelt zoo rasteloos, als het niet durven breken met wat u een verzoeking werd. En een verzoeking, ja, dat zijn die Staats-faculteiten. Een verzoeking voor alle Christenbroeders, die nog niet volkomen verloochend zijn aan de hulde der officiële wetenschappelijke wereld. Een verzoeking voor Christen-ouders, die, voor hun zoons, hoe innig ze ook voor hen bidden, toch liefst het maatschappelijk veiligste wegje kiezen. En een verzoeking niet minder voor onze jonge mannen, die bedienaren van den Woorde Gods willen worden. Want ge weet het, naar de kerk loopt uit die „faculteit zonder theologie” een pad dat geheel geïffend is. Maar hier, waar de Sancta Theologia weer in eere hersteld werd, onringt u, schijnbaar zonder uitweg, een muur.

II. In het tweede of dogmatische deel plantte de redenaar de belijdenis van de Schriftgeving,

de Heilige Geest, werkt er ook in, voorzooover zij lichtschijnselen der wijsheid ontdekt en uitstraalt.

De oude filosofie van de Indiërs en van de Grieken, ook de nieuwe filosofie, het rationalisme en het empirisme, het idealisme en het materialisme, het optimisme en het pessimisme, al de bedenkselen en strevingen van den mensch om te komen in het paradijs der wijsheid, zijn als zoovele fasen en momenten in de wereldhistorie, die zich ontwikkelt naar den eeuwigen raad Gods.

Het voluntarisme van Schopenhauer heeft ook zijn eigen plaats in het onzaggelijk drama, dat zich afspeelt in den geest der zoekende menscheid.

En het is geen toeval, dat juist Schopenhauer de vinder en verspreider was van dit eigensoortig gewrocht van de speurende ziel.

Schopenhauer was de aangewezen man voor de verkondiging van het pessimistisch voluntarisme.

Het feit, dat hij zijn eigen, uit de ziel geboren, leer niet beleefd heeft, strijdt niet tegen deze bewering, maar illustreert haar.

Wanneer een profeet, ondanks zichzelf, een leer verkondigt (gelijk Bileam), toont hij daardoor temeer het instrument te zijn van andere machten.

En we hebben ook gezien, dat Schopenhauer, hoewel zijn vleesch te zwak was om de gevonden „wijsheid” te beleven, in zijn geest de zeer bijzondere eigenschappen bezat om dit bijzondere stelsel te produceeren.

••

Wij staan nu voor de vraag: wat was dat bijzondere?

In het algemeen kunnen we Schopenhauer's wijsbegeerte het best typeeren door de tegenstelling met Hegel.

Hegel ziet, als grond van al het bestaande, de rede.

Schopenhauer den (onredelijken) wil.

Hegel neemt aan, dat de wereldgeschiedenis is het ontwikkelingsproces van de rede tot den hoogsten graad van zelfbewustheid.

Schopenhauer ontdekt in al het gebeuren niet anders dan een doelloos spel van den blinden wil, zonder eenig uitzicht op een beter leven.

Om het aannemen van den wil als wereldgrond is Schopenhauer voluntarist (voluntas = wil).

Om de ontkennning van de idee in de geschiedenis is hij pessimist.

gelijk de gemeente die aanhangt, tegenover de desbetreffende filosofische hypothese der ethische richting. Na beweerd te hebben, dat de ethischen de eigenlijke Schriftinspiratie geheel loochenen, gaat de redenaar aldus voort:

Wordt nu hiernaas hun iets toegedicht dat niet weifig te kunnen laste komt? Dat make Rothe uit M. H. Rothe, de geniaadste, betrekkelijk helderste en meest gevierde onder de bezadigde schrijvers dezer richting, en aan wiens gedachtenang door latere dogmatici uit hun midden geen enkel nieuw element is toegevoegd. Een man op wien ik mij te liever beroep, omdat hij zelf verklaart: „de opinie die ik hier neerschreef, is niets anders dan wat, of ze er voor uitkomen of het stilhouden, gedacht en beleden wordt onder alle geloovige theologen”; omdat hij er ridderlijk tegen opkomt, dat de ethischen hun eigenlijke bedoeling nog langer voor het volk maskeeren zullen; en niet minder overmits Rothe ook hier te lande de denkbeelden vooral der jongere ethischen over de Schrift heeft beheerscht en bezielt.

Welnu, Rothe komt er eerlijk en rond voor uit: „Man trigt kein bedenken unsere neuere vorstellung von der sache mit demselben namen „Inspiration der Heilige Schrift” zu benennen, mit dem die altkirchliche sich so lange bezeichnet hat, und halt sich berechtigt ihn fort und fort im munde zu führen. Dies ist nun aber nicht wohl gethan; denn es muss zu einer verwirrung der begriffe führen. In wahrheit ist unsere ansicht etwas toto genere anderes als die kirchliche „Inspirationalehre”. Zoo hoort ge het van zijn eigen lippen: „etwas toto genere anderes”, en hij schroomt dus ook niet ten slotte tot deze ernstige conclusie te komen: „Der bibel, wie ihr Bild aus der voranstehenden auseinandersetzung sich herausstellt, ist freilich eine andere als die welche der orthodoxe Theolog und der einfache gläubige Christ sich denkt, wenn er das heilige Buch in andächtiger Ehrfurcht in die Hand nimmt”.

III. In het derde of gemeenterechtelijke deel worden de fides humana en de fides divina, in heur onderling verband als het plechtanker der gemeentevrijheid geteekend, hetwelk thans door de ethische richting uit den vasten ankergrond wordt losgerukt.

Op alle variatiën vertelt men u, dat de grondtekst wanhopig belorven is, zoo zelfs, dat de handschriften geen genoegzame uitkomst aanbieden, en slag op slag de conjectuuroperatie moet gewaagd; en o, toppunt van verwaandheid, waaraan ik, meedrijvende met dien stroom, mijzelf mede bezondigde, dan ziet ge jonge mannen kersvers van de academie komen, die zichzelf hensch al rijp en gerechtigd achten, om hun studiemoodwil in het conjecturen maken zelfs aan die Heilige Schriftuur te koelen. En bleef het daar nog bij.

Op zichzelf zijn deze twee wijsgeerige kenmerken niet nieuw.

De Schrift leert ons, dat alle dingen wortelen in den wil (n.l. van God), en Augustinus heeft zijn wijsbegeerte voor een niet gering gedeelte op deze waarheid gebaseerd.

Ook het pessimisme is op zichzelf niet nieuw. De Dionysaïsche wijsbegeerte der Grieken, en vooral het oude, Oostersche, Boeddhisme, heeft een duidelijk pessimistische ader.

Maar de oorspronkelijkheid en karakteristiekiteit van een wijsbegeerte wordt niet bepaald door de materie, waaruit het stelsel is opgebouwd, maar door het gebruik, dat van deze denkstof gemaakt wordt.

Schopenhauer erkent heel openhartig, dat hij, wat deze materie betreft, geen schepper is van nieuwe dingen.

Hij vergeleek zijn stelsel (om de eenheid der heerschende gedachte en de veelheid der bouwstof) gaarne met de stad Thebe, die honderd poorten had.

De voornaamste poorten, waardoor men tot de stad van Schopenhauer toegang krijgt, dragen de namen: Kant, Plato, Boeddha.

Om met Kant te beginnen.

Wij herinneren ons, dat Kant leerde: Wat wij van de wereld kennen, zijn slechts de indrukken, die wij ontvangen in onze zintuigen, de wereld op zichzelf is voor ons verstand onkenbaar.

Toen Schopenhauer Kant's „Kritiek op de pure rede” las, had hij (naar zijn eigen woorden) het gevoel als een blinde, wien de staar gelicht wordt. Hij zag onmiddellijk het verschil tusschen fantasie en werkelijkheid. De wereld was hem niets meer dan „voorstelling”, en de voorwerpelijke grond, achter deze voorstelling, niets minder dan geheim.

Wij weten, dat Kant langs een anderen weg (van de praktische rede) naar den wereldgrond heeft gevorsecht en een houvast heeft gevonden.

Maar bij de eerste „ontdekking” (?), dat de wereld slechts voorstelling is, heeft een pessimistisch aangelegde natuur een „prachtig” argument om te zeggen: Kijk, daar heb je 'nu; ik dacht het wel, dat deze wereld niet deugde. Wij worden bedrogen door een schijn. De werkelijkheid verbergt zich achter een sluier. „Wij zijn schaduwen, die van schaduwen droomen”.

In tegenstelling met Kant, die een optimistisch type was, zocht Schopenhauer de oplossing van het „raadsel van het zijn” in den weg van een geniale intuïtie, waarbij zijn zwaarmoedige ziel

Maar ach, dan moet de arme gemeente het bovendien nog hooren, dat dit verhaal een mythe is, dat ander uit het Parnasse tot ons is gekomen. Dan moet ze vernemen, dat Mozes' boeken, niet slechts wat redactie, maar ook wat den inhoud betreft, van veel later oorsprong zijn. Het zich laten gezegen, dat het bericht van schepping en val maar heilige phantasien zijn, dat Daniel een vroom bedrog is, ja zelfs dat het woord der Apostelen niet normatief kan zijn, noch voor onze belijdenis, noch zelfs voor het beeld, dat we ons vormen van den Heer. En dat alles moet ze dan aanhooren, terwijl diezelfde heeren als 'top de belijdenis gaat, haar toeroepen: „Neen, niet de formulieren, maar Gods Woord, zoo alleen, is het Gereformeerd belijden!”; om als men dan vraagt: „dus de Schrift?” tot antwoord te ontvangen: „neen maar, Gods Woord in die Schrift”; en als ze dan verder onderzoekt: „dus wat daar als Gods Woord in staat?” wederom te moeten hooren: „neen, ook dat niet, dat noemden de profeten wel overdrachtelijk zoo maar het was eigenlijk product van hun eigen gedachten!” En zie, M. H. I. daar nu komt de gemeente Gods, diep beledigd, met al den diepen vrijheidsdorst en al de blanke oprechtheid van haar trouw, toornende met heiligen toorn, tegen op. Daar lijdt ze onder als onder een spotten met den ernst van haar hart, als onder een spelen met haar zielsnooden. Dat krenkt haar als de belediging van een hoonend clericalisme. Daar gaat ze in den naam des Heeren tegen in!

Deze redevoering, die ruim twee uur duurde, werd gevolgd door de voorlezing der Annales Academici, en beslaat in het Kuyperiaansche groot octavoformaat 50 bladzijden. Daarachter vindt men dan nog ruim 10 bladzijden Aanteekeningen, 74 in getal. In die aanteekeningen, die slechts zeer enkele punten verduidelijken, verklaart de schrijver alferminst te bedoelen, het veelomvattende onderwerp, hetzij dialectisch, hetzij met het oog op de literatuur, toe te lichten. Dit zou meer dan een boekdeel eischen, en kon eerst dan gegeven worden, als de hier in schets gebrachte denkbeelden in een volledige Encyclopaedie en in een afzonderlijk tractaat over de Locus de S. Scriptura door den schrijver zouden worden uitgewerkt. Critiek op zijn standpunt verzocht hij dus, indien meer dan oppervlakkige bespreking bedoeld werd, tot later te willen uitstellen. Men zou het immers wel billijk vinden, dat hij eerst op het College geheel deze materie doorwerkte, eer ze gepubliceerd werd. Wat hij met deze redevoering bedoelde, was dan ook niets anders dan in algemeene trekken zijn standpunt aan te duiden. Er waren er, die met ernst hem om zulk een program van Schriftbeschouwing hadden gevraagd. Op het gevaar af van misverstaan te worden, had hij daarom aan dit verlangen voldaan.

vrij spel had, om tot geest- en gelukdoodende resultaten te komen.

Teneinde het geheim der wereld te ontdekken ging de filosoof graven in den mysterieus grond van zijn eigen wezen.

Hij stelde zichzelf de vraag: Wat is de wezenlijke kern van mijn ziel, de diepe drijfveer van mijn bestaan en doen? Het verstand? Neen, dit is slechts een apparaat, waarvan de grondkracht mijner ziel zich bedient, en deze oerkracht is niets anders als wil.

Hier nadert Schopenhauer heel dicht de Schriftuurlijke waarheid, dat uit het hart de uitgangen des levens zijn.

Op dichtelijke en geestige wijze zoekt de filosoof de ontdekte levenswet: het primaat (het nummer-een-zijn!) van den wil, aanhemelijk te maken. Het hart is het eerst wat bij den mensch begint te leven en het laatst wat bij hem sterft. De aandoeningen van het hart deelen zich mee aan het gehele lichaam en weerspiegelen zich in het gelaat, doen het verbleeken of blozen. Dat de wil ook het verstand beheerscht, blijkt hieruit, dat wij de dingen, die ons ter harte gaan, onthouden, en die ons onverschillig zijn vergeten. Ook blijkt het primaat van den wil uit het feit, dat de menschen over de eenvoudigste dingen zoo verschillend oordeelen. Dit verschil in oordeel is niet toe te schrijven aan verschil in verstand (want het zijn soms menschen van gelijke scherpzinnigheid, die in hun opinie vierkant tegenover elkander staan), maar aan verschil in wilsneiging. In een debat beslist daarom ook nooit het meerdere verstand, maar de sterkere wil, gelijk de Latijnsche spreuk zegt: Stat pro ratione voluntas (in plaats van de rede staat de wil).

Nu is — alzoo redeneert de profeet van het voluntarisme verder — de gevolgtrekking gewettigd, dat de oerkracht van de wereld overeenstemt met de oerkracht in ons binnenste, aangezien wij zelf een deel en product van die wereld zijn.

De wil is dus de ware werkelijkheid, die schuilt achter alle verschijnselen. Alles wat wij waarnemen is zichtbaar geworden wil. Deze wil begint te werken als onbewuste drift (Trieb) en klimt van trap tot trap, zich objectiverend (in voorwerpen belichamend) in steen, plant, dier, mensch. De wil bouwt de wereld, maakt en ordent de stof. Ook het lichaam, tot in zijn minste onderdeelen toe, is objectivering van den Trieb. De wil in de plant maakt de vezels, takken, vruchten. In den vogel maakt de wil de vleugels: de vogel vliegt niet omdat hij vleugels heeft, maar hij heeft vleugels, omdat hij vliegen wil. En evenzoo heeft de koe hoorns, omdat zij stooten wil. Men ziet de kalveren somtijds een stootbeweging maken, nog vóór er hoorns uit den kop gegroeid zijn.

Op grond van deze natuurwet (of hoe men het noemen wil) moeten wij aannemen, dat de mensch-Trieb al de organen van het lichaam formeert; de tanden, de maag en de darmen, zijn product van de voedingsdrift; de geslachtsdeelen het gevolg van de geslachtsdrift; en de hersenen zijn ontstaan uit de „zucht“ tot kennis.

Onbewust heeft de menschheid vanouds gevoeld, dat de wil de gansche natuur beheerscht. Daarom zegt anders de keukenmeid: het vuur wil niet branden; en de schipper: het wil nog niet vriezen?

Op zichzelf, zoo merkten wij reeds op, is de gedachte, dat de wil als oerkracht achter het leven schuilt, niet nieuw. Wanneer Kant de praktische rede verheft boven de theoretische rede, kroont hij feitelijk den (zedelijken) wil. Bij Schelling en Fichte vindt men ook duidelijke voluntaristische bedoelingen. Maar hierin is Schopenhauer oorspronkelijk, dat hij den vollen nadruk legt op het onredelijk karakter van den oerwil. Het is, volgens hem, een wil zonder aannemelijk doel, ja volstrekt zonder eenig doel; een wil, die niets doet als willen, zonder ooit verzadigd te zijn.

Uit deze opvatting ontspringt het absolute pessimisme.

De hoofdpoot van de stad van Schopenhauer draagt tot opschrift: „Wie hier binnentreedt, late alle hoop varen“.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Jörgen Falk Rönne.

„En de Noordzee bruist“

II.

In m'n vorig artikel maakte ik enkele opmerkingen over het werk van den Deenschen predikant Jörgen Falk Rönne in vergelijking met het algemeene type van de literaire productie der noordelijke landen en besprak daarna den eerstvertaalde roman „Het Geluksland“.

In dit tweede stuk moet ik, met het oog op de gelegenheid van den tijd, de twee andere romans samen nemen. En dan bespreek ik eerst „En de Noordzee bruist“ — ofschoon „Met Kerstmis naar huis“ eerder verscheen — omdat dit

nieuwste boek in vele opzichten met „Het Geluksland“ te vergelijken is.

„En de Noordzee bruist“ is een historische roman, ook over een predikantsgezin op de Färöer. Maar de verhoudingen zijn anders dan in „Het Geluksland“, inzonderde, dat de predikant zelf nu de hoofdpersoon is en de tijd, waarover wordt verteld, een veel vroegere periode. Vergis ik me niet al te zeer, dan heeft „Het Geluksland“ iets autobiografisch, is het boek min of meer de eigen geschiedenis van Rönne van toen hij zelf op de Färöer arbeide. „En de Noordzee bruist“ daarentegen handelt over personen uit de 17e eeuw.

Dit laatste vooral moeten we in het oog houden, omdat grondbeginsel van alle eerlijke critiek is, dat we goed ons oriënteeren in de sfeer van den tijd, waarover een boek handelt. De 17e eeuwse begrippen zijn gansch anders dan de onze, er is veel, voor ons gevoel ruw en stuitend, dat voor 17e eeuwse opvatting niets abnormaals heeft. Letten we b.v. op onze eigen literatuur-historie, dan zien we vele voorbeelden. In sommige producten van Huygens, Bredero, Coster, zelfs in de hekelpoëzie van Vondel, is veel, dat naar onzen smaak ruw is, terwijl toch het beschaafde publiek van dien tijd ervan genoot en de auteurs beschaafde menschen waren. En wat is er niet veel in Cats' werk, dat ons plat schijnt, terwijl toch Cats een hooggeplaatst en zeer gecultiveerd man was.

Als we nu dat verschijnsel al opmerken in onze eigen literatuur die spiegelt den grootsten tijd, dien onze historie aanwijzen kan, de gouden eeuw, hoeveel te meer zal het dan opvallen in een milieu, dat thans, nu de communicatiemiddelen zooveel zijn verbeterd en de culturele waarden zooveel meer binnen aller bereik zijn gekomen, nog van de wereld geïsoleerd is en in vele opzichten zelfs „achterlijk“ mag worden genoemd.

Dus, als er ruwe tooneelen zijn in dit boek — en ze zijn er; de predikant is zelf een ruwe figuur — dan getuigt dat volstrekt nog niet tegen het geschrift zelf. Daarop dienen we allereerst te letten.

De stof van het verhaal heeft de Schrijver geput uit het zg. „liber datus“, het „dagboek“, waarin door den predikant alle kerkelijke en andere gebeurtenissen en handelingen bijgehouden moeten worden, dat hij vond, toen hij z'n arbeid op de Färöer begon.

En daarin — ik citeer de woorden van de korte inleiding — „trad in hoofdzaak een figuur op den voorgrond. Hij leefde en werkte in de 17e eeuw, dus niet zoo heel kort geleden, en toch was zijn spoor nog vers en wist iedereen nog van hem te vertellen. Zijn beeld en dat van zijn echtgenoot heb ik getracht hier te schilderen“... (en dan volgt, waarop ik al bij voorbaat den nadruk heb gelegd) „...met de sterke kleuren van dien tijd“.

't Is een slechte tijd voor de eiland-bewoners, die tijd, waarover het boek spreekt. Zeeroovers plunderen herhaaldelijk de huizen en velden leeg, niemand durft meer ter zee om de vischvangst te beoefenen, en de algemeene ellende heeft de energie der menschen verslapt. Er wordt niet gewerkt, maar veel geklaagd. Alles teert op den voorraad van de pastorie, die door uitgebreidheid van bijbehorend bezit nog 't meest heeft. En de oude predikant en z'n lieflijke, medelijdende dochter Elsebeth deelen uit zooveel ze kunnen.

Dan komt de nieuwe predikant, heer Clement. Een sterk geconcentreerd man, die een harde jeugd heeft gehad en veel heeft gezworven, die niets heeft maar alles kan, omdat hij weet wat hij wil en niet uit den weg gaat voor bezwaren. Volgens de gewoonte is hij de aangewezen echtgenoot van Elsebeth. Zij voelt eerst een grooten afstand tusschen hem en haar, maar in onderling gesprek komt ze tot de erkenning, dat ze wel tegenovergestelde wegen willen gaan, maar toch beiden hun „werk willen verrichten voor Gods aangezicht“.

En dan begint de geschiedenis. Met onverbidde strengheid breekt Clement de heerschende gewoonten af. Geen uitdeeling meer aan hen, die werken kunnen, geen winters bij den haard, of thuis zitten bij regenweer. Werken is z'n parool, ontginnen, doen. Hij jaagt de menschen tegen zich in het harnas, maar 't deert hem niet. Hij gaat door, brekend wat er ook in den weg komt. Wel zien we Elsebeth soms in onvrede met zijn doen, vooral als hij al te hard aanpakt, maar hij overtuigt haar, dat alleen langs dezen weg van hardheid verbetering voor de menschen is te hopen. Gebruik makende van zijn machtspositie als predikant, ontnemt hij den grond aan hen, die dien niet genoegzaam bewerken en trekt dien aan de pastorie, wel langs den weg van koop, maar dan koop onder dwang. Zoo wordt hij de rijkste man uit den omstreken, machtig door z'n bezit, z'n ambt, maar vooral door z'n persoonlijkheid. En het verzet van de rijkste boeren eindigt ten slotte met hun ondergang.

In de wordingsgeschiedenis van dit alles zijn vele spannende tooneelen, grootsch dikwijls als ze schilderen den strijd met de geweldige zee of de bulderende winden, ruw ook vaak, als ze betref-

fen de botsingen met menschen en verhoudingen. Er is ook veel van het geheimzinnige, dat immers de literatuur van 't noorden typeert omdat het de menschen beheerscht, maar dat is onafschelijk van de begrippen, die in dit boek de begrippen van den tijd zijn.

De tegenhanger van de predikantenfiguur is die van Elsebeth. In de structuur is groote overeenkomst met het beeld van de domineesvrouw in „Het Geluksland“, maar, waar in „En de Noordzee bruist“ de predikant wordt gehaat en geschuwd, is de tegenstelling tusschen hem en de domineesvrouw een andere en factief scherper. Evenwel, precies als tusschen Alfred en Pip, de band der liefde is ook hier sterker dan het verschil van opvatting — en Elsebeth wint het tenslotte.

Want als de tot rijkdom en macht gekomen predikant, staande op een hoogte, zijn bezit overziet en in zelfverheffing en verzoeking zich de bouw van dat alles noemt en gevoelt, komt men hem roepen, dat z'n vrouw stervende is. En aan haar doodssponde wordt door haar woorden in hem alle eigenwaan, die langzaam in hem gegroeid was, gebroken. Ontroerend is zelfs 't laatste gedeelte van 't boek, als hij, na haar sterven, in de donkerheid van den nacht, op denzelfden heuvel der verzoeking, z'n ontzettende zieleworsteling strijdt in het besef, dat de steun van z'n leven is weggevallen en alle grootheid daardoor zonder waarde is geworden.

„Hoe vreeselijk is deze plaats“ stamelde hij met de woorden van de Schrift. „Vier uren geleden stond ik hier en het was als de berg der verzoeking... En nu sta ik hier weer als Jacob in vroegeren tijd, en moet zuchten als hij: „Hoe vreeselijk is deze plaats! Dit is de poort des hemels en ik heb het niet geweten.“

Moest hij heengaan, Elsebeth, opdat ik zoover komen kon? Moest God je prachtige oogen sluiten om de mijne te openen?

Moest jou dood de prijs zijn voor mijn redding? ... Stil zonk hij op de knieën, en met de handen voor het gelaat sprak hij in den nacht:

„Nu, Elsebeth! nu heb je overwonnen“.

Dit slot is de tegenstelling, die dit boek direct met „Het Geluksland“ verbindt, en de levensrealiteit van beide doet zien. Want daar staat Pip, met haar kindje op den arm in het blozende licht van de openbloeiende lente — hier ligt in zwarte donkerheid een gebroken man, die verloor het geluksland, dat voor den ander zich opende. Zoo is het leven inderdaad!

De hoofdzaak van dit boek is de karakter-analyse, de ontleding van het zielebeeld van den man, die zich door geweldige energie omhoog worstelt, maar op het hoogtepunt van z'n glorie den verleider ten buit valt en dien dan door een weg van smart in diep terugzinken overwinnen moet.

Dat in dit alles zekere ruwheid is, ontken ik niet, ook al is ze te verklaren. Dat ook het religieus gehalte soms zonderlinge gewaarwordingen geeft, stem ik toe, al voeg ik daar aanstonds bij hetgeen ik ten aanzien van „Het Geluksland“ opmerkte. Over 't geheel is de lectuur van dit laatste misschien meer bevredigend, omdat we nu eenmaal onze subjectiviteit bij het lezen niet kunnen terzijde stellen en blijheid en gezonde humor ons meer bekoren dan een steenen-strakheid als van heer Clement. En deze is als predikant een zoo geheel andere figuur, dan we zelfs in zijn omstandigheden en tijd verwachten, dat 't moeilijk is hem objectief te beschouwen.

Maar, zijn we door rustig nadenken deze bezwaren meester geworden, dan komen we tot dezelfde conclusie, als ten opzichte van „Het Geluksland“: ook dit boek heeft in z'n scherpe analyse en sterk omlijnde uitbeelding ons iets te zeggen en is daarom voor ons van betekenis.

Over het derde boek van Rönne, „Met Kerstmis naar huis“, kan ik thans kort zijn. Want hier vinden we al de eigenschappen van Rönne te zamen, zoowel de humor uit „Het Geluksland“, als de strakheid van „En de Noordzee bruist“. Ook komen al de personen, die we tot nu toe in Rönne's werk ontmoetten, Clement evenzeer als Pip, in andere nuanceering soms wel, maar tenslotte als type duidelijk verwant, hier voor. Maar, waar in beide andere boeken de zielkundige waarneming hoofdzaak is, is het, dunkt mij, hier het verhaal; de frissche, fleurige geschiedenis van een paar studenten, die met Kerstmis naar huis gaan, naar de oude pastorie, die daar veel beleven, omdat thuis een vriendin van de zusjes logeert, maar toch nog heel van hart, al is het dan met gebroken illusies, uit de verwickelingen te voorschijn komen. En over het laatste zijn ze een dag later weer heen.

Er is veel tintelende humor in dit boek, veel geest, veel van diezelfde blijheid, die Pip (in „Het Geluksland“) kenmerkt; soms ook wel weer iets van dat ruwe, en dat geheimzinnige, maar de hoofdzaak is toch naveniteit in gezonde vreugde. En ook hier zijn de natuur-teekeningen fijn.

Waar „En de Noordzee bruist“ in de eerste plaats is voor ouderen, is „Met Kerstmis naar huis“ vooral voor jongeren. Ze zullen er zeker in genieten.

In andere boek terug menten ver vooral op gelet, kan die toont l goed verte dat we me groeten. II van tegenw Maar ook, den invlo

Het zal goed doen schen de ling.

Ze is va opwaarts“.

Naar het aan het st taling, of i tenhijbel.

Dit zij 2

In zijn lot over de eens.

In een praktisch g

Veerti sche ve tisch redactet vormder pelijk l rechtzin bijbel.

zoals l bevrede

Allere zenden

iets nie oude St duizend de „sel

telijk o prakti

geest, teekenis dat on

schuilen Voor bi

bodig. taling i

juist is

Maar vertalin gebru de voo

een vo te uit

het fet om wor

jaar ge reeds o

zitting l het Ne

Maar voor, e

hebben. vertalin

dan ee bedoelt die ei

onze l en ver

breken, n.l. vo

Ik zi naar de

dat ik het is

mishaar zinnige

ook bij helpen.

Is

Wanneer Gereforme

welens d

Het zou zijde eens

diep en l

Versche een zware

maakt, en spert.

Onder fab

behoo